

УДК 811.521'25-057.87 : 378.016

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ЯПОНІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анастасія Присяжнюк

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
кафедра китайської, корейської та японської філології,
бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна, 01030,
тел.: (044) 239 33 02, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Проаналізовано використання інноваційних методик у процесі навчання, а також досліджено процес формування мовленнєвих навичок у студентів. Особливу увагу приділено використанню типових комунікативних ситуацій, принципів комунікативної спрямованості, роботи в групах тощо.

Ключові слова: мовна компетенція, врахування різних уявлень про світ, мовленнєві навички та уміння.

Об'єктом дослідження є професійно-педагогічна підготовка студентів як носіїв високої загальної культури. Предметом дослідження є методика формування навичок культури усного мовлення та перекладу студентів у процесі вивчення іноземної мови.

На сьогодні надзвичайно актуальним є правильне формування як мовної, так і перекладацької компетенції, що відбувається безпосередньо у мовному виші через пізнання мови, культури країни, мову якої вивчають, адже особливо важливим є вибір правильних шляхів для навчання та вивчення іноземної мови й індивідуальний підхід до кожного студента, враховуючи психологічні особливості кожної особистості. А також у процесі навчання відбувається формування важливих перекладацьких навичок. У цьому дослідженні проаналізуємо шляхи формування перекладацької та мовної компетенції у студентів, які планують у майбутньому займатися перекладацькою діяльністю.

Актуальність статті зумовлена тим, що сучасний період розвитку суспільства в нашій державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти, що дає змогу формувати духовно збагачене й професійно підготоване покоління. Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на гуманізацію та підвищення значущості гуманітарної освіти допомагає сформувати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям із різних галузей. У сучасній лінгводидактиці пріоритетною стає проблема формування мовної компетенції, як провідного компонента у структурі загальної підготовки й розвитку особистості. Щоб створити методичну систему формування мовленнєво-комунікативних умінь, потрібно дотримуватися вимог

“методологічного алгоритму”: теорія вдосконалюється в методології, конкретизується в технології й перевіряється на об’єктивність практикою (або досвідом). Культурна картина світу чи не найповніше відображається на лексико-семантичному рівні мови. Особливу увагу варто звернути на формування у студентів національних спільнот соціокультурної компетенції, а саме: розуміння національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, звичаїв, правил, норм, соціальних умов, соціальних стереотипів того чи іншого народу, зафіксованих у мові, та вміння бачити спільне й відмінне у різних мовах, культурах, цінувати свою культуру, знати й поважати культури інших народів.

Показником мовного розвитку особистості є комунікативність, тобто здатність спілкуватися, що зумовлює активне використання засобів мовлення, вміння сприймати та відтворювати зміст почутого висловлювання і продукувати власне, тобто вміння осмислено сприймати й продукувати усні й письмові тексти. Основою мовного розвитку є формування мовленнєвої компетенції студентів [2]. Мовленнєва компетенція охоплює систему мовленнєвих знань і вмінь, потрібних для спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності. Мовленнєва компетенція перекладача відрізняється особливою гнучкістю й пластичністю, здатністю швидко перебудовуватися, переключатися з однієї мови на іншу, від одного стилю та реєстру до іншого, змінювати тип вживаної лексики і синтаксичний склад свого мовлення.

Отже, на відміну від звичайних комунікантів, комунікативна компетенція студента є зіставно-динамічною. Це не тільки здатність інтерферувати зміст, але й уміння зіставляти інтерференційні здібності представників двох мовних колективів і робити висновки щодо необхідності зміни мовленнєвого змісту висловлювання в перекладі, щоб забезпечити можливість здійснення необхідних висновків про повне значення змісту висловлювання [7, с. 67].

Професійна компетенція студента охоплює й особистісні характеристики, без яких він не зможе успішно виконувати свої професійні функції. Усний переклад є дуже складним видом розумової діяльності, виконання якої передбачає особливу психічну організацію, більшу її пластичність і гнучкість, здатність швидко переключати увагу, переходити з однієї мови на іншу, від однієї культури до іншої, від однієї комунікативної ситуації до іншої.

Отже, надзвичайно важливим є врахування різних картин світу, особливо врахування відмінностей у світосприйнятті японців та українців. Тому майже завжди виникає потреба давати пояснення, у разі письмового перекладу, що буде зрозумілим читачеві іншої національності (наприклад, 床の間 – ніша у стіні в традиційній японській кімнаті, 赤蛙 – японська трав’яна жаба, 赤貝 – мушля анадара). Подібне явище ми маємо можливість спостерігати у перекладах поезії та прози, оскільки реалії українців та японців не збігаються. У процесі формування професійної перекладацької компетенції формується своєрідна мовна особистість, яка володіє низкою відмінностей від “нормальної”, неперекладацької особистості. Ці відмінності виявляються в усіх головних аспектах мовленнєвої комунікації: мовному, текстоутворюючому, комунікативному, особистісному і професійно-технічному.

Перекладачеві доводиться виконувати різноманітні види діяльності, які забезпечують різні форми міжмовної комунікації. Навчання студентів різних видів перекладу (як

усного, так і письмового) вимагає від викладача застосування особливих методичних прийомів.

Професійний перекладач може спеціалізуватися з одного або з декількох видів перекладу. Різноманітність перекладацької діяльності пов'язана не тільки з різними видами перекладу. Специфіка міжмовної комунікації та різновиди перекладацької діяльності зумовлюють формування у студента перекладацької компетенції, яку характеризують певні відмінні риси, що буде проаналізовано у процесі дослідження.

Мовленнєва компетенція перекладача охоплює всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, але, окрім того, і низку специфічних особливостей. Як і будь-який учасник мовної комунікації, перекладач зберігає в пам'яті знання про систему, норму й узус мови, про її словниковий склад і граматичний устрій, про правила використання одиниць мови для побудови мовних висловлювань, про переважне використання певних наборів мовних одиниць у різних сферах спілкування, про територіальні, соціальні й професійні розходження у вживанні таких одиниць, про вплив на вибір і характер використання мовних одиниць у ситуації спілкування, взаємини учасників спілкування, їхні рольові функції. Водночас, специфіка мовленнєвої діяльності перекладача ставить додаткові до його мовленнєвої компетенції вимоги: він має володіти достатньою мовленнєвою компетенцією для двостороннього перекладу. Мовленнєва компетенція перекладача відрізняється особливою гнучкістю й пластичністю, здатністю швидко перебудовуватися, переходити з однієї мови на іншу, від одного стилю та реєстру до іншого, змінювати тип вживаної лексики і синтаксичний склад свого мовлення.

Вагоме місце в професійній компетенції перекладача займає його комунікативна компетенція. Перекладач-білінгвіст має комунікативну компетенцію у двох мовах, без чого неможливе володіння цими мовами. Окрім того, професійна компетенція перекладача передбачає не просто вміння інтерпретувати зміст висловлювань і текстів, а й уміння проектувати на висловлювання в тексті оригіналу інтерференційні можливості рецепторів перекладу. Серед перекладацьких вмінь найбільш вагомими є такі:

1. Уміння виконувати паралельні дії двома мовами, переходити з однієї мови на іншу. Це вміння необхідно довести до професійного рівня.

2. Уміння розуміти текст з погляду перекладача; знаходити й приймати перекладацькі рішення в умовах жорсткого ліміту часу. Зустрівши, наприклад, повідомлення про те, що якась людина є 明るい人, перекладач може не замислюватися над точним значенням слова 明るい. Однак у разі перекладу на японську мову постає питання, як краще перекласти такі слова: 大変、嫌いな、素晴らし、素早い、素肌, як обрати найбільш адекватний відповідник.

3. Виконання паралельних дій двома мовами у процесі перекладу передбачає вміння швидко переходити у висловлюваннях кожною з мов від поверхневої структури до глибинної та навпаки.

4. Уміння “відходити, не віддаляючись”. При неможливості застосувати прямі відповідники перекладач змушений “відходити” від оригіналу, при цьому прагнучи залишатися щонайближче до первинного змісту.

5. Уміння обирати й правильно використовувати технічні прийоми перекладу та долати труднощі, пов'язані з лексичними, фразеологічними, граматичними й стилістичними особливостями мови оригіналу.

Механізм перекладу – це набута здатність організму до реалізації діяльності. У методиці викладання набуті здібності для будь-якої діяльності розглядають як навички, вміння та знання [6, с. 36].

Реалізація перекладацької компетенції відбувається за участі всієї мовної особистості перекладача. Вона передбачає наявність у нього всебічних когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції та необхідних психологічних якостей.

Використовуючи методологію, розглянемо “перекладацьке аудіювання” як компонент професійної діяльності порівняно з мовленнєвим умінням.

Дуже важливими є такі навички й уміння, як:

- розпізнавати граматичну схему речення;
- сегментувати межі речення;
- визначати значення незнайомих слів на основі виявлення їхньої схожості зі словами рідної мови;
- визначати значення невідомих слів за допомогою відомих словотворчих елементів;
- передбачати граматичні форми слова;
- визначати факти повідомлення;
- встановлювати логічні зв'язки між елементами тексту;
- відокремлювати головне від другорядного й утримувати в пам'яті головне;
- виділяти головну думку;
- приймати й утримувати в пам'яті повідомлення, пред'явлене один раз;
- узагальнювати зміст декількох висловлювань;
- визначати змістовий центр фрази за інтонаційним оформленням;
- поєднувати значення окремих слів у значеннєве ціле [4].

А також навички, які будуть збігатися із навичками й уміннями аудіювання як мовленнєвого вміння. Однак, завдяки тому, що у процесі усного перекладу аудіювання відбувається в ускладнених умовах (однократне сприйняття тексту; значне навантаження на пам'ять; синхронність виконання операцій, аудіювання з письмом, аудіювання з говорінням, обмежене в часі переключення з однієї мови на іншу) і є компонентом професійної діяльності, ці навички й уміння набувають винятково важливого значення, забезпечуючи адекватну передачу вихідного повідомлення. А саме:

- виділяти ключові слова в прослуханому тексті;
- виділяти в прослуханому тексті ключову інформацію з метою передачі її засобами мови перекладу;
- точно сприймати на слух прецизійні слова (власні імена, посади, географічні назви, цифри, дати тощо);
- прогнозувати подальше висловлювання на рівні змісту й вербальних гіпотез;
- розуміти головну думку мовленнєвого повідомлення;
- розуміти різні типи вимов, артикуляції й манери мовлення;
- розуміти паралінгвістичні компоненти висловлювання.

Також можна виокремити цілком специфічні навички й уміння “перекладацького аудіювання”, а саме навички й уміння:

- компресувати викладені думки повідомлення з метою утримання їх у пам’яті й наступній передачі мовою перекладу;
- розкривати мотиви, які визначають зміст аудіотексту;
- робити лексичні й граматичні трансформації;
- компресувати мовлення мовця за високого темпу мовлення, в умовах жорсткого ліміту часу;
- використовувати чинники мовленнєвої ситуації (місце й час виконання перекладу, ораторський мотив і мету його виступу, предмет виступу, тип цільової аудиторії) з метою компенсації браку мовних, предметних і фонових знань або заповнення втрат інформації;
- аналізувати інформацію, яка надходить, з урахуванням предметних і фонових знань аудиторії;
- приймати повідомлення паралельно із записами ключової інформації (при послідовному перекладі із записами), або з оформленням перекладу в усній формі (у разі синхронного перекладу).
- володіти контекстуальною і словотворчою здогадкою;
- оформлювати мовлення з урахуванням фонетичних, лексичних і граматичних особливостей конкретної мови;
- однозначно формулювати головну думку висловлювання;
- володіти контекстуальним знанням різних лексичних одиниць і граматичних конструкцій;
- прогнозувати подальше висловлювання на рівні змісту й вербальних гіпотез;
- володіти стилістико-функціональними особливостями іноземної мови;
- утримувати в оперативній пам’яті змістову наступність висловлювання.

Порівняльний аналіз говоріння й уміння “усно оформлювати переклад” показав, що вміння “усно оформлювати переклад” становлять базові навички й уміння говоріння й повністю специфічні навички та уміння. Навички й уміння другої групи чітко не представлено, тому вони не будуть виділені в окрему групу.

Також ми маємо пам’ятати про:

- граматичні трансформації вихідних речень з метою грамотного оформлення тексту перекладу;
- оформлення тексту перекладу з метою зробити його максимально доступним та адекватним до норми й узусу мови перекладу;
- міжмовні еквіваленти й варіантні відповідності;
- нові нестандартні рішення за відсутністю відповідників;
- оформлення тексту перекладу з урахуванням мовного етикету та стилю мовлення;
- компресування викладених думок (ідей) вихідного повідомлення (тексту) з метою утримання їх у пам’яті й наступній передачі мовою перекладу;
- сполучення процесу сприйняття інформації з оформленням перекладу;
- отримання додаткової інформації, яка є за межами відрізу вихідного тексту, що

перекладається, й пов'язаного з ним контексту, використовуючи чинники мовленнєвої ситуації (місце й час здійснення перекладу, мотив і мету відправника вихідного повідомлення, предмет перекладу, аудиторія/слухач – одержувач повідомлення) за необхідності компенсації нестачі фонових знань;

- сегментування тексту на одиниці орієнтування;
- сприймання друкованого матеріалу великими цілісними частинами;
- змістову переробку при фрагментарному сприйнятті (текст читають й перекладають частинами);
- компресування викладених ідей тексту з метою утримання їх у пам'яті й наступній передачі мовою перекладу [3, с. 10].

Враховуючи основи дидактики та психології, можна запропонувати такі методики формування професійної перекладацької компетенції студентів-японістів у вищих навчальних закладах:

1. Інтенсивна мовна практика. Є чи не найважливішим пунктом, з нашого погляду, оскільки саме за допомогою цього методу студент має змогу отримати навички швидкого орієнтування у різних ситуаціях безпосередньо з носієм мови. Доведено на практиці, що саме така ситуація змушує його отримувати більшу кількість інформації і дає змогу застосовувати раніше отримані знання безпосередньо на практиці. Процес навчання іноземній мові повинен бути безперервним, щоб навички усного мовлення в результаті багаторазових повторень ставали автоматичними. Студенти повинні оволодіти основною лексикою і синтаксичними конструкціями, аби абсолютно вільно висловлювати свої думки.

2. Адекватність вправ характеру сформованої дії. Адекватність вправ характеру сформованої дії означає, що вправа, яка використовується в навчальному процесі повинна максимально відповідати вирішенню поставленого викладачем завдання. Іншими словами, навчальні дії повинні максимально відповідати реальним комунікативним діям. Провідне місце в процесі занять з усної практики займали такі комунікативні вправи: вправи на отримання відповіді на запитання, діалогові вправи, ситуативні вправи, репродуктивні вправи, описові вправи, навчальні дискусії, усні розповіді, ініціативні вправи та ін.

3. Поетапність формування мовленнєвих умінь. Цей принцип відповідає загально-визнаному дидактичному принципу, що передбачає поетапність навчання. На кожному етапі навчання виконують одне конкретне завдання, розвивається лише одна сторона мовленнєвого умінь. Унаслідок мовленнєвої практики засвоюється система умінь, що допомагає студентам наблизитися до вільного володіння іноземною мовою.

4. Моделювання реальних комунікативних ситуацій. Найважливішим чинником усного спілкування є комунікативна ситуація. Моделювання типових комунікативних ситуацій давно визнане одним із найефективніших прийомів навчання іноземній мові. Кожна тема, що вивчається, повинна бути представлена системою комунікативних ситуацій, відібраних відповідно до комунікативно-дидактичних цілей. Чим ширше і різноманітніше представлені типові комунікативні ситуації, тим значніші потенційні можливості для оволодіння навичками усного мовлення.

5. Урахування диференційованого усного мовлення. Цей принцип передбачає диференціацію мовного матеріалу з урахуванням основних форм усного мовлення. Конкретизація цих форм і послідовність у їх вивченні дає змогу цілеспрямовано прищепити студентам навички мовленнєвої культури. Іншими словами, необхідний системний підхід до практичного засвоєння основних форм усного мовлення.

6. Поетапність формування перекладацької компетенції. Цей принцип є дуже важливим, оскільки вартим уваги є індивідуальна психічна організація кожного студента. Враховуючи цю особливість, зокрема, у процесі вивчення японської мови, варто обирати тексти різної складності. Наприклад, тексти про повсякденне життя та реалії японців, які допоможуть майбутньому перекладачеві не потрапити у незручне становище при усному чи письмовому перекладі матеріалу, що стосуватиметься цієї тематики, збагатять його знання з лексики, а також граматики та синтаксису; публіцистичних видань, які дадуть змогу майбутньому перекладачеві розширити свої знання граматики, лексики, синтаксису, а також за допомогою цього розвинути навички орієнтування у тексті. У цьому випадку допоміжними можуть бути й техніки *スキヤニング* та *スキミング*, що розвиватимуть краще орієнтування при перекладі з японської на українську (російську, англійську тощо). Важливим кроком є і переклад художніх текстів різної складності.

7. Корисним для студентів буде і такий метод, як дебати японською мовою, адже завдяки цьому вони зможуть навчитися не лише отримувати необхідний запас лексики, але вести дискусію зі своїми опонентами незалежно від обраної сторони та виражати свої думки щодо будь-якої теми. Цей метод також надасть змогу згадати всю вивчену раніше лексику, адже саме повторення допомагає довести знання до автоматизму, інакше вони просто перейдуть у пасив, чи взагалі не згадаються ніколи. Під час користування цим методом рекомендуємо обирати не лише загальноприйняті та повсякденні теми, чим ширший спектр (політика, культура, соціальна проблематика) обирається, тим цікавішим та кориснішим стане процес навчання та перекладу.

8. Метод повної фізичної реакції. Цей метод передбачає відсутність стресових ситуацій, що дає змогу значно підвищити мотивацію навчання [5]. Одним із головних принципів цього методу є те, що розуміння має передувати говорінню. Таким способом, майбутній перекладач зможе навчитися з легкістю орієнтуватися у разі перекладу та легко знаходити лексичні і граматичні відповідники у мові перекладу, як при усному, так і при письмовому перекладі.

Головним, на нашу думку, є безумовно метод мовної практики з носіями мови. Збільшення годин мовної практики позитивно впливатиме на розвиток навичок у студентів, які з часом навчаться пристосовувати свої знання з граматики до потрібної мовної ситуації, адже носії мови також вчать спочатку говорити, а вже потім отримують знання з граматики, яким користуються в майбутньому протягом всього подальшого життя. Отже, ми також зможемо уникнути мовних бар'єрів, які чи не завжди існують у процесі вивчення іноземної мови. Окрім того, не варто забувати, що західні іноземні мови та східні є достатньо різними, і, враховуючи цю відмінність, тому й навчальні програми та методики можуть бути схожими, а можуть бути й зовсім різними. І на сам кінець, враховуючи всі можливі методи, доцільно пам'ятати про індивідуальний підхід до кожного студента. Завдяки своїй специфіці, вміння усного перекладу передбачає у

своєму складі наявність специфічних навичок і вмінь, функціонування яких забезпечує успішне виконання усного перекладу на високому професійному рівні. Варто зазначити, що концепція перекладацької компетенції становить великий теоретичний і практичний інтерес та потребує подальшого всебічного дослідження.

Перспективи дослідження полягають у розробленні ефективних методів викладання японської мови, формування професійної перекладацької та мовної компетенції студентів-японістів у вищих навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Борисов В. С.* Повышение эффективности обучения чтению оригинальных газетных текстов на английском языке в языковом вузе (на материале газеты “Морнинг Стар”) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Борисов Валерий Степанович. – М., 1980. – 187 с.
2. *Донченко Т.* Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Т. Донченко // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 2–5.
3. *Зимняя И. А.* Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : пособие для учителей средней школы / Зимняя Ирина Алексеевна. – М. : Просвещение, 1978. – 159 с.
4. *Леонтьев А. А.* Использование текстов при обучении русскому языку иностранцев (психологические основы и др.) / А. А. Леонтьев. – 1977. – № 7. – С. 56–69.
5. *Ніколаєва С. Ю.* Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва. – К., 2002. – 327 с.
6. *Цетлин В. С.* Знания, умения и навыки в обучении иностранным языкам / В. С. Цетлин // Иностран. яз. в высш. шк. – 1969. – № 5. – С. 86.
7. *Швейцер А. Д.* О преподавании синхронного перевода в специализированных группах переводческого факультета / А. Д. Швейцер // Методический сборник. – М. : 1-й МГПИИЯ, 1969.
8. *Штепа О. Г.* Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога / О. Г. Штепа. – К., 1998. – 32 с.

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010*

THE WAYS OF FORMING THE PROFESSIONAL TRANSLATOR'S COMPETENCE OF JAPANESE STUDYING STUDENTS

Anastsiia Prysiazhniuk

*Kyiv National Taras Shevchenko University,
Chinese, Korean and Japanese philology Department,
14, Taras Shevchenko Av., Kyiv, Ukraine, 01030,
tel. (044) 239 33 02, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

This research analyses "The ways of forming the professional translator's competence of Japanese studying students". The first and foremost is the analyses of innovational methods in the process of studying, and the research of the process of forming the speaking skills of students. This task is particularly consequential for students studying the languages of the Middle East and the Far East. The particular attention is being paid to the use of typical communicational situations, principles, communicational purpose, work in groups etc.

Key words: linguistic competence, consideration of different conceptions of the world, speaking skills and abilities.

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ- ЯПОНЦЕВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Анастасия Присяжнюк

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии,
кафедра китайской, корейской и японской филологии,
бульв. Тараса Шевченко, 14, Киев, Украина, 01030,
тел.: (044) 239 33 02, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Проанализировано использование инновационных методик в процессе обучения, а также исследован процесс формирования речевых навыков у студентов. Особенное внимание уделяется использованию типовых коммуникативных ситуаций, принципов коммуникативной направленности, работы в группах и т.д.

Ключевые слова: языковая компетенция, учет разных представлений о мире, речевых навыков и умений.